

Marcin Luter, luteranie i Żydzi

Oświadczenie ze spotkania Światowej Federacji Luterńskiej i Międzynarodowego Komitetu Żydowskiego do Spraw Konsultacji Międzyreligijnych, Sztokholm, 11-13 lipca 1983 r.

Stwierdzenia, które znajdują się poniżej, przedstawione są czytelnikom, Żydom i chrześcijanom, w zaufaniu i modlitwie, że mogą posłużyć sprawie pokoju, nadziei i miłości pomiędzy tymi dwiema wspólnotami wierzących w jednego Boga oraz pomiędzy wszystkimi ludźmi.

Uwaga: Delegacja Światowej Federacji Luterńskiej (ŚFL) była upoważniona do przemawiania w czasie obrad, lecz nie w imieniu ŚFL i jej członków. Oświadczenia poniższe zostaną przedstawione właściwym władzom ŚFL do ich rozważenia i wprowadzenia w życie.

Oświadczenie uczestników luterńskich

My luteranie, przyjmujemy swoją nazwę i wiele z naszego zrozumienia chrześcijaństwa od Marcina Lutra. Nie możemy jednak zaakceptować lub wybaczyć gwałtownych ataków słownych, które czynił Reformator przeciwko Żydom. Luteranie i Żydzi interpretują Biblię Hebrajską w odmienny sposób. Wierzymy jednak, że chrystologiczna lektura Pisma Świętego nie prowadzi do antyjudajizmu, nie mówiąc już o antysemityzmie. Uważamy, że uczciwe, historyczne podejście do ataków Lutra na Żydów, odbiera współczesnym antysemitom podłoże pozwalające im uważać, iż mogą w sposób prawomocny powoływać się na autorytet Reformatora, który miałby błogosławić ich antysemityzm. Twierdzimy, że Luter nie popierał rasistowskiego antysemityzmu, antysemityzmu nacjonalistycznego lub antysemityzmu politycznego. Jest okropnym anachronizmem przekładać na uwarunkowania współczesnego świata: godny ubolewania antysemityzm religijny XVI wieku, do którego przyczyniły się w sposób znaczący ataki Lutra. Przyznajemy jednakże z głębokim żalem, że w okresie narodowego socjalizmu stanowisko Lutra było wykorzystywane dla usprawiedliwienia takiego antysemityzmu, a jego pisma nadawały się do takiego nadużycia. Istnieją nadal sprzeczne założenia wbudowane w judaizm i chrześcijaństwo. Pomimo tego nie muszą one i nie powinny prowadzić do wrogich i gwałtownych postaw luteran wobec Żydów. Marcin Luter otworzył nasze oczy na głębsze zrozumienie Starego Testamentu i pokazał nam głębię naszego wspólnego dziedzictwa i korzenie naszej wiary.

Wiele antyżydowskich wypowiedzi Lutra musi być wyjaśnione w świetle jego polemiki z tym, co uważał on za błędną interpretację Pisma Świętego. On atakował te interpretacje, ponieważ dla niego wszystko, już wówczas zależało od właściwego zrozumienia Słowa Bożego.

Musimy uznać, choć czynimy to z głębokim bólem grzechy antyżydowskich uwag Lutra i gwałtowność jego ataków na Żydów. Także, wszystkie okazje do podobnego grzechu, obecnie i w przyszłości, muszą być usunięte z naszych Kościołów.

Szczerze i otwarte przebadanie [pism Lutra – dop. mój G. I.] zmusza także luteran i innych chrześcijan do tego, aby skonfrontować antyżydowskie postawy z naszej przeszłości i teraźniejszości. Wrogie nastawienie wobec Żydów rozpoczęło się długo przed Lutrem i było złem, które ciągnęło się po nim. Historia następnych wieków po Reformacji była w Europie świadkiem stopniowego narastania akceptacji religijnego pluralizmu. Kościół nie był zawsze tym, który pierwszy akceptował ten rozwój. Jednakże są także w Kościele przykłady świadczące o postawach pionierskich, jeśli chodzi o ruch zmierzający do zaakceptowania Żydów jako pełnych współobywateli i członków społeczeństwa.

W drugiej połowie XIX w. zaczął wzrastać w Europie Środkowej antysemityzm. W tym samym czasie Żydzi integrowali się ze społeczeństwem. Fakty te spowodowały, że Kościoły, szczególnie w Niemczech, stanęły przed niepotrzebnym wyzwaniem. W sposób paradoksalny, Kościoły odnosiły się z szacunkiem do biblijnego ludu Izraela, lecz odrzucały potomków tego ludu. Uwieczniano mity o Żydach, a wzmianki wyrażające wobec nich dezaprobatę, pojawiły się w luterzańskich liturgiach i materiałach dydaktycznych. W obliczu totalitarnych żądań, na usprawiedliwienie bierności, wykorzystywano luterzańską doktrynę o Dwóch Królestwach. Te i inne mniej teologiczne czynniki przyczyniły się do zaniedbań, które były godne pożałowania i wielokrotnie wyznawane od 1945 r.

Trzeba powiedzieć, że zaszczyt przynosi niektórym jednostkom i grupom luteran fakt, że wbrew totalitarnej władzy, stawali w obronie swoich żydowskich braci zarówno w Niemczech, jak i w innych krajach.

Luteranie współcześni nie są zobowiązani, aby zachować wszystkie wypowiedzi Lutra odnoszące się do Żydów. Mamy nadzieję, że wyciągnęliśmy lekcję z tragedii niedawnej przeszłości. Jesteśmy odpowiedzialni za dopilnowanie tego, aby zarówno teraz, jak i w przyszłości, nie pozostały żadne, wątpliwości co do naszej postawy, która dotyczy rasowych i religijnych uprzedzeń. Jesteśmy odpowiedzialni za to, aby przyznano wszystkim ludzkiej godności, wolności i przyjaźni, które stanowią prawo wszystkich dzieci Ojca.

Oświadczenie żydowskich uczestników

Z okazji 500. rocznicy urodzin Marcina Lutra przedstawiciele Międzynarodowego Komitetu Żydowskiego do Spraw Konsultacji Międzyreligijnych (IJCIC) spotkali się w Sztokholmie, na trzydniowych obradach, z delegatami Światowej Federacji Luteranckiej w celu przeanalizowania zagadnienia „Luter, luteranizm i Żydzi”.

W ostatnim roku, członkowie światowej luteranckiej rodziny dokonali przeglądu nauczania i działań Lutra, a także wynikających z nich religijnych, społecznych i politycznych implikacji. Nauczanie Lutra miało głęboki wpływ na żydowską historię, szczególnie w Europie. Jesteśmy świadomi wykorzystania antyjudajizmu Lutra przez nazistów do usankcjonowania swojej kampanii ludobójstwa wymierzonej przeciwko ludności żydowskiej.

W ostatnich latach zwierzchnicy luteranscy w Niemczech, Skandynawii, USA i w innych krajach podjęli znaczące wysiłki; aby wykorzenić **nauczanie pogardy** [podkr. oryg.], które wyłoniło się z pism Lutra w XVI w. Jesteśmy podniesieni na duchu z powodu pozytywnego kierunku, jaki przyjęły stosunki luterancko-żydowskie, tak jak uwidacznia się to w Sztokholmie.

Żydowscy uczestnicy z zadowoleniem przyjmują zobowiązanie luteranckich partnerów w dialogu do szanowania judaizmu jako żywej religii, w taki sposób jak rozumieją ją sami Żydzi. Przyjmują także z zadowoleniem ich zobowiązanie, że pisma luterskie nigdy ponownie nie będą służyły jako źródło do nauczania nienawiści wobec judaizmu i do oczerniania ludności żydowskiej. Zwiastuje to nowy rozdział w stosunkach pomiędzy Żydami i luteranami, które powinno znaleźć praktyczny wyraz w nauczaniu, zwiastowaniu i kulcie, jak również we wspólnych działaniach na rzecz społecznej sprawiedliwości, praw człowieka i sprawy pokoju.

Zobowiązujemy się do współpracy z naszymi luteranckimi kolegami w obliczu tych wspólnych wyzwań. Ufamy, że ten rok obchodów rocznicy urodzin Marcina Lutra okaże się dzięki temu punktem zwrotnym w stosunkach pomiędzy luteranami i Żydami na całym świecie.

Wspólne oświadczenie

Z okazji 500. rocznicy urodzin Lutra przedstawiciele światowej wspólnoty żydowskiej i światowej, wspólnoty luteranckiej, spotkali się w Sztokholmie od 11 do 13 lipca 1983 r., na swoich drugich, , oficjalnych i partnerskich obradach.

Spotykając się w Sztokholmie, pamiętamy o pełnej współczucia odpowiedzialności skandynawskich chrześcijan sprzed czterdziestu lat na położenie żydowskich ofiar

nazistowskiego prześladowania. Ten duch odnawia naszą wiarę w możliwości człowieka do przeciwstawienia się złu, z odwagą i zdecydowaniem.

Obrady na temat „Luter, luteranizm i Żydzi” były ożywione przez otwartość poglądów i ducha wzajemnego szacunku dla integralności i godności naszych religijnych wspólnot. Dyskusje ujawniły głębię wzajemnego zrozumienia i zaufania.

Potwierdzamy integralność i godność naszych dwóch religijnych wspólnot. Odrzucamy każdą zorganizowaną formę prozelityzmu po jednej i po drugiej stronie.

Zobowiązujemy się zwalczać wszystkie formy radykalnych i religijnych uprzedzeń. Wyrażamy naszą solidarność z wszystkimi, którzy cierpią z powodu braku pełnej religijnej wolności.

Ze względu na wspólne dziedzictwo proroków Izraela, inspirowani przez ich prorocтва, zobowiązujemy się dążyć do świata, w którym groźba nuklearnej wojny zostanie zakończona, gdzie przemoc i głód zostanie wykorzeniona, w którym terroryzm zostanie przezwyciężony, i gdzie zostanie ustanowiony sprawiedliwy i trwały pokój.

Z radością przyjmujemy to historyczne spotkanie. Mamy nadzieję i modlimy się o to, że wyznaczy ono nowy rozdział, w którym zaufanie zastąpi podejrzliwość, a wzajemny szacunek zajmie miejsce uprzedzeń. W tym celu zobowiązujemy się prowadzić okresowe konsultacje i podejmować razem działania, które wzmocnią nasze wspólne więzy w służbie dla ludzkości.

Tłumaczone na podstawie: *Statements of the Meeting*, w: *Luther, Lutheranism and the Jews*, J. Halperin, A. Sovik (red.), Department of Studies The Lutheran World Federation, Geneva 1984, 9-11.

Tłumaczenie: Grzegorz Ignatowski. Pierwotnie opublikowane w: G. Ignatowski, *Kościół wobec antysemityzmu*, Łódź 1999, s. 225-227.